

สามก๊ก:
จากวรรณคดีเอกของจีนมาเป็นวรรณคดีเอกของไทย
三國演義——從中國偉大文學作品到泰國偉大文學作品
Romance of the Three Kingdoms:
from China's Great Work of Literature
to Its Counterpart in Thailand

ถาวร สิกขโกศล¹

บทแนะนำ

สามก๊กเป็นนิยายประวัติศาสตร์ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) อำนวยการแปลจากเรื่อง สามก๊กเอี้ยนหี (三國演義 ชันกั๋วเอี้ยนฮี-นิยายสามก๊ก) ฉบับภาษาจีนซึ่งล่อกวนตง (羅貫中 หลั่วกั๋วจง) แต่ง เม่าจงกั๋ง (毛宗崗 เหมาจงกั๋ง) ปรับปรุงแก้ไข

ล่อกวนตง (หลั่วกั๋วจง) เป็นนักประพันธ์เอกคนหนึ่งของคนจีน มีชีวิตอยู่ราวช่วง พ.ศ. 1873-1943 เกิดที่เมืองไท่หยวน แต่ใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในเมืองฮังโจว (杭州 หังโจว) แซ่ลือหรือล่อ (หลั่ว) ชื่อตัวปู้ (เป็น) ชื่อรองกวนตง (กั๋วจง) เคยเป็นศิษย์ชื่อไฉอัน ผู้แต่งเรื่องสุขहु่จ้วน (水滸傳 ซ้องกั๋ง) เขาเป็นคนทะเยอทะยานทางการเมือง “มีปณิธานหมายตั้งตัวเป็นเจ้า” คงจะเคยตั้งตัวเป็นหัวหน้ากลุ่มกบฏลี้มั่วล้างราชวงศ์

¹ ถาวร สิกขโกศล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาภาษาจีน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปัจจุบันเป็นข้าราชการบำนาญ

林運熙，泰國法政大學人文學院中文系助教授，現已退休。

Taworn Sikkhakosol, assistant professor, Chinese Department, Faculty of Arts, Thammasat University. He is now retired.

หยวน (พ.ศ. 1814-1911) แต่ต่อมาร่วมงานอยู่กับกลุ่มจางสื่อเลิง ต่อสู้กับกลุ่มจูหยวนจางและกลุ่มจินอิวเหลียง ซึ่งรบพุ่งกันเป็นศึกสามก๊ก ตอนปลายราชวงศ์หยวน ในที่สุดกลุ่มจูหยวนจางชนะตั้งราชวงศ์หมิง (พ.ศ. 1911-2187) ล่อกวन्दงหันไปเอาดีทางการประพันธ์ มีผลงานทั้งนิยายบทละคร (จิ๋ว) และกวีนิพนธ์ เรื่องเอกคือ “สามก๊กจิ๋งซกเอี้ยนหงี (三國志通俗演義 ชันกั้วจื้อทงสุเอี้ยนอี่)” ชื่อนี้แปลว่า “(นิยาย) แสดงความหมายของจดหมายเหตุสามก๊กสำหรับสามัญชน” ส่วนฉบับปรับปรุงของเม่าจงกั๋งปัจจุบันนิยมเรียกว่า “สามก๊กเอี้ยนหงี”

คำว่า “สามก๊ก (三國 ชันกั้ว)” ในภาษาจีนแปลว่า “สามแคว้น สามรัฐ หรือสามประเทศ” เป็นชื่อยุคหนึ่งในประวัติศาสตร์จีน คือช่วง พ.ศ. 763-823 แต่เค้าความแตกแยกมีมาก่อนหน้านั้น ในนิยายสามก๊กกล่าวถึงเหตุการณ์ตั้งแต่ พ.ศ. 712-823 รวม 111 ปี

ในวรรณคดีจีนมีวรรณกรรมสามก๊กเรื่องสำคัญสี่เรื่องคือ (1) “สามก๊กจิ๋ (三國志 ชันกั้วจื้อ)” แปลว่าจดหมายเหตุสามก๊ก เป็นฉบับประวัติศาสตร์ ดันชีว (陳壽 เฉินโซ่ว พ.ศ. 776-840) คนยุคสามก๊ก (พ.ศ. 763-823) ถึงต้นราชวงศ์จิ้น (พ.ศ. 808-963) แต่ง เผยซงจื้อ (裴松之 พ.ศ. 915-994) ทำบันทึกและอธิบายเพิ่มเติม (2) สามก๊กจิ๋เฟ่งอ่วย (裴松之 ชันกั้วจื้อผิงฮว่า) แปลเอาความได้อานิทานสามก๊ก ไม่ทราบชื่อผู้เรียบเรียง รวบรวมจากเรื่องที่นักเล่านิทานอาชีพสมัยราชวงศ์ซ่ง (พ.ศ. 1503-1822) และราชวงศ์หยวนเล่า เป็นนิทานสามก๊กที่มีเรื่องราวต่อเนื่องตั้งแต่ต้นจนจบ มีลักษณะของนิยายอย่างสมบูรณ์ ความยาวประมาณ 80,000 อักขร (3) สามก๊กจิ๋ทงซกเอี้ยนหงี (三國志通俗演義 ชันกั้วจื้อทงสุเอี้ยนอี่) คือนิยายสามก๊กฉบับของล่อกวन्दง (4) สามก๊กเอี้ยนหงีหรือสามก๊กจิ๋เอี้ยนหงี (三國志演義 ชันกั้วจื้อเอี้ยนอี่) คือนิยายสามก๊กของล่อกวन्दงฉบับที่เม่าจงกั๋งปรับปรุงแก้ไขแล้ว สองเรื่องแรกเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญที่ล่อกวन्दงนำมาใช้แต่ง

นิยายสามก๊กของตน

ในการแต่งนิยายสามก๊ก ล่อกวन्दงใช้รูปแบบนิยายและข้อมูลเบื้องต้นจากเรื่องสามก๊กจีเฟ่งอ่วย (นิทานสามก๊ก) สอดค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมจากหนังสือสามก๊กจี (จดหมายเหตุสามก๊ก) เป็นหลัก เอาินทานที่ชาวบ้านเล่า เรื่องที่จี๊วเล่น และเรื่องสนุกเกี่ยวกับสามก๊กที่บันทึกไว้ในวรรณกรรมอื่นๆ อีกมากรวมกับประสบการณ์และจินตนาการของตน แล้วจัดระเบียบเรียบเรียงปรุงแต่งขัดเกลาออกมาเป็นนิยายสามก๊กจีทงซกเยียนหนิง 240 ตอน ความยาวราว 750,000 อักขร มากกว่าสามก๊กจีเฟ่งอ่วย (นิทานสามก๊ก) ถึงสิบเท่า เป็นนิยายขนาดยาวแบ่งเป็นตอนย่อยเรื่องแรกในประวัติศาสตร์คดีจีน

นิยายสามก๊กของล่อกวन्दงได้รับความนิยมแพร่หลายอย่างรวดเร็ว มีผู้นำไปพิมพ์จำหน่ายมากมายและถูกปรับปรุงแก้ไข แปลงชื่อเรื่องให้แปลกออกไปเป็นหลายชื่อหลายฉบับ แต่เนื้อในมิได้เปลี่ยนไปมากนัก จนถึงปลายราชวงศ์หมิง ฉบับปรับปรุงของหลี่จั่วอู่ (พ.ศ. 2070-2145) จึงรวมสองตอนเป็นหนึ่งบท ตั้งชื่อบทใหม่ใส่คำวิจารณ์ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตน ต่อมาในรัชกาลคังซี (พ.ศ. 2205-2265) ราชวงศ์ชิง เม่าหลุน (毛倫 เหม่าหลุน) และเม่าจงกั๋ง (หม่าจงกั๋ง) สองพ่อลูกได้นำนิยายสามก๊กฉบับหลี่จั่วอู่มาปรับปรุงใหม่ครั้งใหญ่ ตัดคำวิจารณ์เดิมออก เขียนคำวิจารณ์ใหม่ไว้ข้างต้นของทุกบท มีคำอธิบายหรือวิจารณ์แทรกในเนื้อหาเป็นตอนๆ ไปตลอดเรื่อง เนื่องจากหนังสือจีนยุคเก่าเขียนตามแนวตั้งจากบนลงล่าง คำอธิบายและวิจารณ์แทรกเสริมใช้อักษรตัวเล็กเขียนอยู่ข้างๆ ตัวบทจึงเรียกว่า “ฟังกโหย (旁批 ฟังฟิ)” แปลว่าคำวิจารณ์หรือบันทึกเสริมข้าง (Side note) ฟังกโหยของเม่าจงกั๋งช่วยให้ผู้อ่าน “เข้าใจ” และ “เข้าถึง” เรื่องสามก๊กได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้เม่าจงกั๋งยังแอบอ้างชื่อกิมเสี่ยถ่าง (金聖嘆 จินเซ่งทัน พ.ศ. 2151-2204) เขียน “คำนำ” และ “แนวทางการอ่านเรื่องสามก๊ก” ไว้อีกด้วย ทำให้ผู้อ่าน

หลงเชื่อกันมานานว่ากิมเสี้ยต่างเป็นผู้เขียนไว้จริง ดังปรากฏใน “ตำนานหนังสือสามก๊ก” ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชวังษา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชำระ “แนวทางการอ่านเรื่องสามก๊ก” ยกย่องว่าวรรณกรรมเรื่องนี้เป็น “หนังสือที่ผู้ใดเป็นปราชญ์ต้องอ่านอันดับหนึ่ง”

เนื่องจากนิยายสามก๊กฉบับแก้ไขของเม่าจงกั๋งมีความแตกต่างกับสามก๊กจี๋ทงซกเอี้ยนหังของล่อกวนตงอย่างเห็นได้ชัด วงวรรณคดีจีนจึงนิยมเรียกชื่อว่า “สามก๊กจี๋เอี้ยนหัง (ซันกั๋วจื่อเอี้ยนอี้)” หรือเรียกให้สั้นลงไปอีกว่า “สามก๊กเอี้ยนหัง” นิยายสามก๊กสองฉบับนี้ในด้านเนื้อเรื่องแม้จะไม่ต่างกันมากนัก แต่ฉบับเม่าจงกั๋งเน้นการเชิดชูเล่าปี่มากกว่าฉบับเดิม ความแตกต่างที่เด่นชัดที่สุดคือ ศิลปะการประพันธ์ สำนวนภาษา ซึ่งกะทัดรัดสละสลวยมีวรรณศิลป์ดีกว่าฉบับเดิมมาก (เทียบได้กับเสภาขุนช้างขุนแผนฉบับความเก่ากับฉบับที่ชำระ “เกลากลอน” แล้วรวมเป็นฉบับหอพระสมุดวชิรญาณหรือฉบับหลวงในปัจจุบัน) จึงได้รับความนิยมแพร่หลายแทนฉบับเก่าทุกฉบับมาจนปัจจุบัน

อนึ่งนิยายสามก๊กทุกฉบับแม้จะแปลงชื่อให้ต่างกันไป แต่ทุกชื่อมีคำว่า “สามก๊กจี๋” อยู่ข้างหน้าเสมอ บางฉบับก็ใช้ชื่อ “สามก๊กจี๋” เหมือนฉบับประวัติศาสตร์ อีกทั้งเมื่อเม่าจงกั๋งเขียนคำ “แนวทางการอ่านเรื่องสามก๊ก” ก็เรียกชื่อนิยายเรื่องนี้ว่า “สามก๊กจี๋” เป็นเหตุให้พระเจนจันทรอักษร (สุตใจ ตัณฑาทิศ) ให้ข้อมูลไว้ในตำนานหนังสือสามก๊กว่า “หนังสือสามก๊กไม่ใช่เป็นพงสาวดารสามัญ จีนเรียกว่า “สามก๊กจี๋” แปลว่าจดหมายเหตุเรื่องสามก๊ก เป็นหนังสือซึ่งนักปราชญ์จีนคนหนึ่งเลือกเอาเรื่องในพงสาวดารจีนตอนหนึ่งมาแต่งขึ้น โดยประสงค์จะให้เป็นการตำราสำหรับศึกษาอุบายการเมืองแลสงคราม” แต่ในปัจจุบันชื่อ “สามก๊กจี๋” หมายถึงสามก๊กฉบับประวัติศาสตร์ ส่วนฉบับนิยายนิยมเรียกว่า “สามก๊กเอี้ยนหัง” หรือ “สามก๊กจี๋เอี้ยนหัง”

เนื้อเรื่องสามก๊กกล่าวถึงเหตุการณ์ตั้งแต่ปีที่สองรัชกาลพระเจ้าเลนเต้

พ.ศ. 763 ถึงปีที่ 16 รัชกาลพระเจ้าจันอุตี้ (สุมาเอียน) พ.ศ. 823 ซึ่งรวมสามก๊กได้หมด เป็นเวลา 111 ปี เน้นเรื่องสงครามระหว่างจ๊กก๊ก (เล่าปี่) วุยก๊ก (โจโฉ) ง่อก๊ก (ซุนกวน) การเมืองการปกครอง ความเจริญและความเสื่อมของก๊กทั้งสามนี้เป็นหลัก แบ่งเป็น 4 ตอนใหญ่ดังนี้

บทที่ 1-33 (สามก๊กฉบับภาษาไทยตอนที่ 1-30) กล่าวถึงเหตุการณ์ตั้งแต่เกิดกบฏโจรโพกผ้าเหลือง โจโฉ เล่าปี่ ซึ่งมีกวนอูและเตียวหุยเป็นกำลังสำคัญ กับแม่ทัพนายกองอีกหลายคนช่วยกันปราบโจรและถือโอกาสสร้างสมกำลังของตน หลังจากพระเจ้าเลนเต้สวรรคตตั้งโอรสองค์น้อย มีลิโป้บุตรบุญธรรมเป็นกำลังสำคัญ โจโฉเป็นแกนนำชวนเล่าปี่และเจ้าเมืองอีก 17 เมืองมาร่วมกันปราบตั้งโอรส ตั้งโอรสฝ่ายเตียวหุยได้ ภายหลังกองทัพในซางเตียวเสียนเป็นเครื่องมือทำให้ลิโป้ฆ่าตั้งโอรส ลีฉุยก็แก้แค้นแทนตั้งโอรสแล้วกุมอำนาจในเมืองหลวงต่อมาโจโฉปราบลิฉุยก็แต่งตั้งตัวเองเป็นมหาอุปราช เจ็ดพระเจ้าเหี้ยนเต้เป็นหุ่นบั้งคับบัญชาขุนนางและหัวเมืองทั้งปวง มีผู้ต่อต้านและก่อกบฏเป็นใหญ่หลายกลุ่ม ที่สำคัญได้แก่ลิโป้ อ้วนเสี้ยว อ้วนสุต ซุนเกี้ยนเล่าเปียว เล่าปี่ ต่อมาโจโฉร่วมกับเล่าปี่ปราบลิโป้และอ้วนสุต ซุนเกี้ยนและซุนเช็กบุตรคนโตก่อตั้งและสร้างความเข้มแข็งแก่แคว้นก่อกตั้งแล้วก็ตาย ซุนกวนสืบสานงานต่อมามีเตียวเจียว จิวปี้และโลซกเป็นที่ปรึกษาคนสำคัญ อ้วนเสี้ยวทำศึกใหญ่พ่ายโจโฉยับเยินที่ตำบลกัวต้อ เล่าปี่ก็ต้องหนีโจโฉไปพึ่งเล่าเปียวเจ้าเมืองเก๋งจ๊ก ปีต่อมาโจโฉปราบอ้วนเสี้ยวและลูกๆ ได้หมด มีอำนาจสูงสุดทางภาคเหนือ เรื่องช่วงแรกนี้เป็นการปูพื้นเรื่องและแสดงการขึ้นสู่อำนาจของโจโฉเป็นสำคัญ

บทที่ 34-50 (ภาษาไทยตอนที่ 31-ท้ายตอนที่ 42) กล่าวถึงการเริ่มต้นตัวของเล่าปี่ร่วมมือกับซุนกวนตีโจโฉแตกทัพเรือ ก๊กซุนกวนมั่นคงเล่าปี่มีฐานที่มั่น เริ่มเกิดสถานการณ์สามก๊ก เมื่อเล่าปี่ไปอยู่เมืองเก๋งจ๊กถูกซัวหมอน้องภรรยาเล่าเปียวปองร้าย ระหว่างเดินทางหนีภัยได้พบกับ

สุมาเต็กโง ได้รับคำแนะนำให้เชิญตัวขงเบ้งกับบังทองมาเป็นที่ปรึกษา
ต่อมาขงเบ้งได้ชี้ชีมาก่อน แต่ถูกโจโลใช้เล่ห์หลวงให้ชี้ชีต้องทิ้งเล่าปี่ไปอยู่
กับตน ก่อนจากชีชีแนะนำให้เชิญขงเบ้งมาเป็นที่ปรึกษา เล่าปี่ไปหาขงเบ้ง
ที่กระท่อมถึงสามครั้ง จนขงเบ้งใจอ่อนยอมให้พบและเสนอยุทธศาสตร์
“คนสามัคคี ยึดเก้จี้ว ชิงเอ็กจี้ว (เสฉวน) ตั้งตัวเป็นหนึ่งในสามก๊ก
แล้วมุ่งมั่นยึดภาคเหนือ” จากนั้นก็ตามไปอยู่กับเล่าปี่ แสดงปัญญาตีทัพ
แฮหัวตุ้นของฝ่ายโจโลแตก ต่อมาเล่าเปียวตาย ชัวฮุยหนียกเล่าจ้องผู้บุตร
ครองเก้จี้วแล้วยอมอ่อนน้อมต่อโจโล เล่าปี่ต้องหนีโจโลอีก ถูกตามตี
จนแตกพลัดกับครอบครัว จูล่งช่วยอาเต๊า (เล่าเสี้ยน) บุตรเล่าปี่กลับมาได้
โจโลมีบัญชาให้ขุนกวนร่วมกับตนปราบเล่าปี่ โชกเสนอขุนกวนว่าควร
ร่วมมือกับเล่าปี่สู้โจโล ขงเบ้งเดินทางไปกังตั้งเจรจาโต้แย้งกับเหล่าขุนนาง
ใช้วาทศิลป์ช่วยขุนกวนและจิวอี้ให้เกิดมานะ ขุนกวนตั้งจิวอี้เป็นแม่ทัพ
ใหญ่สู้โจโลโดยมีเล่าปี่เป็นพันธมิตร โจโลใช้เจียวก้านไปเกลี้ยกล่อมจิวอี้
ชั่วตั้งชั่วโฮไปสอดแนมในทัพกังตั้ง แต่กลับถูกจิวอี้ซ่อนกลและใช้อุบาย
เผาทัพยับเยิน โจโลหนีไปพบกวนอู๊ตกอยู่ที่ด่านฮัวหยง กวนอู๊คิดถึง
บุญคุณที่โจโลมีต่อตนจึงปล่อยโจโลไป เรื่องช่วงที่สองจบลงตอนนี้

บทที่ 51-115 (ภาษาไทยเริ่มตั้งแต่ท้ายตอนที่ 42 ถึงต้นตอนที่ 79)
รวม 65 บทกว่าครึ่งเรื่อง บรรยายเรื่องจักก๊กเล่าปี่เป็นหลัก ขงเบ้งมี
บทบาทเด่นที่สุด ตั้งแต่ศึกคราวโจโลแตกทัพเรือ ขงเบ้งแสดงปัญญา
เหนือจิวอี้ จิวอี้ริษยาพยายามกำจัดขงเบ้งแต่ไม่สำเร็จ ต่อมาแพ้ปัญญา
ขงเบ้งอีกถึงสามครั้งจนรากเลือดตาย เล่าปี่ได้เมืองเก้จี้วและน้องสาว
ขุนกวนด้วยปัญญาขงเบ้ง ทางฝ่ายกังตั้งอ้างสิทธิ์ครอบครองเก้จี้ว
ขงเบ้งให้เล่าปี่พัศดารอให้ตนตีเสฉวนได้ก่อนแล้วจะคืนให้ ถึงตอนนี้
เล่าปี่ตั้งตัวได้ มีเมืองเก้จี้วเป็นฐานที่มั่น ขงเบ้งและบังทองเป็นที่ปรึกษา
กวนอู เตียวหุย จูล่ง ฮองตง อูยเอียนเป็นนายทหารเอก โจโลพ่ายกลับ
ไปแล้วลงม้าทิ้งเจ้าเมืองเสเหลียงมาฆ่า ม้าเฉียวรบโจโลแก้แค้นแทนพ่อ

ที่แรกขณะแต่แล้วกลับแพ้ปัญญาโจโจต้องหนีไปพึ่งเดียวพ่อเจ้าเมืองฮั่นตั้ง
เดียวพ่อกลัวโจโจจึงคิดจะยึดเมืองเสฉวนไว้เป็นกำลัง เล่าเจียงขอความ
ช่วยเหลือจากโจโจแต่ไร้ผลจึงเชิญเล่าปี่มาช่วยป้องกันเมือง เล่าเจียงเป็น
คนโลเลไร้ความสามารถ ในที่สุดกลับขัดใจกับเล่าปี่ถึงทำศึกกัน บังทอง
ถูกธนูตาย เล่าปี่จึงตามตัวขงเบ้งมาช่วยเล่าเจียงหนีไปผูกมิตรกับเดียวพ่อ
เดียวพ่อส่งม้าเถียวกับม้าดำมาช่วย ขงเบ้งใช้อุบายเกลี้ยกล่อมม้าเถียวกับ
ม้าดำสำเร็จ เล่าเจียงยอมแพ้ เล่าปี่ตั้งตัวเป็นผู้ครองแคว้นเสฉวน ส่ง
เล่าเจียงไปเป็นเจ้าเมืองกงอัน ต่อมาก็ตีเมืองฮั่นตั้งซึ่งตกเป็นของโจโจ
ได้ เนื่องจากโจโจตั้งตัวเป็นวุ้ยอ่องมีเครื่องยศอย่างกษัตริย์ ขงเบ้งและ
คนทั้งปวงที่ยกเล่าปี่เป็นฮั่นตั้งอ่องบ้าง โจโจรู้ว่าเล่าปี่ตั้งตัวเป็นเจ้าก็ยุให้
ขุนกวนต๋งชิงเมืองเก๋งจิ๋วซึ่งกวนอูรักษายู่กิน ในที่สุดกวนอูพ่ายถูกตัด
ศีรษะส่งไปให้โจโจ โจโจจัดพิธีฝังอย่างสมเกียรติ หลังจากนั้นตนเองก็
ป่วยตาย โจโฉบุตรคนโตโจโจแย่งราชสมบัติพระเจ้าเหี้ยนเต้ ทางเมือง
เสฉวนรู้ข่าวก็ยกเล่าปี่เป็นกษัตริย์ราชวงศ์ฮั่นครองจ๊กก๊ก เล่าปี่ไม่ฟังคำ
ทัดทานของขงเบ้งยกทัพไปตีถึงตั้ง ระหว่างทางเดียวหุยถูกทหารลอบฆ่า
ผลสุดท้ายเล่าปี่ก็พ่ายยับเยินกลับมาตรอมใจตายที่เมืองเป่กเต้ เล่าเสียน
โอรสครองราชย์ต่อมา วุ้ยก็ยกทัพตีจ๊กก๊กถึงห้าทาง ขงเบ้งใช้ยุทธวิธี
วางตัวแม่ทัพรับศึกทำให้ทัพวุ้ยก็จะต้องถอยกลับไปเอง จากนั้นผูกมิตรกับ
ง่อก๊กของซุนกวน ปราบเบ้งเฮ็กด้วยวิธีเอาชนะใจจับได้แล้วปล่อยถึงเจ็ด
ครั้ง พอโจผีตายโจยอยครองราชย์ต่อ ขงเบ้งยกทัพตีวุ้ยก็บัง เกียงฮุย
นายทหารวุ้ยก็ยอมสวามิภักดิ์ โจยอยตั้งสุมาอี้เป็นแม่ทัพรับศึก ขงเบ้ง
เสียตำบลเก๋งต้องให้ “กลเมืองกลวง” ถอยทัพกลับ พ.ศ. 772 ซุนกวน
ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ง่อก๊กแล้วร่วมมือกับจ๊กก๊กรบวุ้ยก็ ขงเบ้งบุกตีวุ้ยก็
อีกห้าครั้ง รวมเป็นหกครั้ง จนป่วยตายในทัพ จ๊กก๊กถอยทัพกลับ
ฮุยเอียนไม่ถูกกับเอียวหิงคิดกบฏถูกม้าดำใช้อุบายที่ขงเบ้งสอนไว้ฆ่าตาย
ต่อมาเอียวหิงก็เริ่มทำความผิดถูกปลดแล้วฆ่าตัวตาย เกียงฮุยได้เป็น

แม่ทัพใหญ่ สามก๊กภาษาไทยจบตอนที่ 78 ตอนเอียวหิงตาย แต่ภาษาจีนบทที่ 115 มีเรื่องต่อไปถึงต้นตอนที่ 79 ของไทยตอนกองซุนเอี้ยนเป็นกบฏต่อโจยอย

บทที่ 116-120 (ภาษาไทยตอนที่ 79-87) กล่าวถึงความเสื่อมของแต่ละก๊ก แซ่สูมาอี้ค่อนาจในยุ้ยก๊กจนรวมสามก๊กเข้าด้วยกันตั้งราชวงศ์จิ้น ทางยุ้ยก๊กสูมาอี้ตั้งตัวเป็นมหาอุปราชไม่นานก็ตาย สูมาสูและสูมาเจียวครองอำนาจต่อ หลังโจยอยตาย กษัตริย์แซ่โจสององค์ถูกปลดหมดจนถึงโจฮวนครองราชย์เป็นกษัตริย์หุ่น ทางง่อก๊กหลังจากซุนกวนตาย ซุนเหลียงโอรสครองราชย์รบกับยุ้ยก๊กสองครั้งแล้วถูกปลด ซุนฮิวและซุนโฮได้สืบสันตติวงศ์ต่อมา ส่วนทางจ๊กก๊กหลังจากซงเบ้งตายแล้ว เกียงอุยยกทัพไปตียุ้ยก๊กอีกเก้าครั้งแต่ไม่สำเร็จจนจ๊กก๊กอ่อนล้า สูมาเจียวให้จงโฮยและเต็งงายยกทัพเข้าตีจ๊ก-ก๊กสองทาง พระเจ้าเล่าเสี้ยนยอมสวามิภักดิ์ เกียงอุยสร้างขอมแพ้วแล้วพยายามใช้อูบายกู่จ๊กก๊กไม่สำเร็จจึงเชือดคอตาย จ๊กก๊กล่มสลาย เมื่อสูมาเจียวตาย สูมาเอี้ยนผู้บุตรแย่งราชสมบัติโจฮวนตั้งตัวเป็นปฐมกษัตริย์ราชวงศ์จิ้นต่อมายกทัพไปตีง่อก๊ก ซุนโฮยอมสวามิภักดิ์ แผ่นดินจีนจึงกลับรวมกันอยู่ในขอบขัณฑสีมาของราชวงศ์จิ้น

เค้าโครงเรื่อง เหตุการณ์ บุคคลและบทบาทหลักในนิยายสามก๊กต่างจากความจริงในประวัติศาสตร์ไม่มาก ความแตกต่างที่สำคัญคือภาพลักษณ์ บุคลิกของบุคคล มีลักษณะเป็นตัวละครในนิยายอย่างเห็นได้ชัดจากเสวเฉิง (張學誠 พ.ศ. 2281-2344) ได้สรุปนิยายเรื่องนี้ว่า “จริงเจ็ดเท็จสาม” เจ้าฉีเฉิงผู้เขียนอธิบายว่า “สามก๊กจีเอี้ยนหิง” ในสารานุกรมวรรณคดีจีนเห็นว่า ความจริงเจ็ดส่วนนั้นเป็นเพียงโครงกระดูก ความเท็จสามส่วนที่ผู้ประพันธ์รวบรวมเสกสรรค์ปั้นแต่งขึ้นคือเลือดเนื้อ ทำให้นิยายเรื่องนี้มีชีวิตชีวาและคุณค่าทางสังคม สามารถสะท้อนความนึกคิดของผู้คนที่มีต่อประวัติศาสตร์ได้ดี ที่เห็นได้ชัดคือพรรณษะยกย่องเล่าปี่

ต่อต้านโจโฉนั่นคือความรู้สึกนึกคิดของชาวบ้านที่แสดงผ่านนิทานและ
จ๊วมาชานานในสังคมจีน ซึ่งล่อกวन्दงนำมาใช้ในนิยายสามก๊กของตน
แต่ได้ปรับให้ตรงกับความจริงในประวัติศาสตร์มากขึ้น เพราะในจ๊วและ
นิทานชาวบ้านเช่นสามก๊กจีเฟ่งอ่วยมีเรื่องแต่งเติมยกย่องเล่าปีต่อต้าน
โจโฉมากกว่าในนิยายสามก๊กของล่อกวन्दงมาก เล่าปีในนิยายคือภาพ
ของประมุขผู้ประเสริฐในอุดมคติของคนจีนที่หาไม่ได้ในชีวิตจริง กวนอู
คือมิตรแท้ผู้สัจซื่อถือธรรม ขงเบ้งคือขุนนางผู้ปรีชาสามารถและอุทิศ
ตนเพื่อบ้านเมือง นิยายเรื่องนี้ให้ความสำคัญแก่ก๊กเล่าปีมากที่สุด มีเรื่อง
ราวปรากฏตั้งแต่ตอนต้นเรื่องไปจนจบและเด่นเป็นแกนของเรื่องตั้งแต่บทที่
51-115 (ภาษาไทยตอนที่ 43-79) รวม 64 บท ใน 120 บท ก๊กโจโฉมี
บทบาทและความสำคัญเป็นกักรองในฐานะคู่ปรปักษ์ของก๊กเล่าปี ก๊ก
ซุนกวนอยู่ในฐานะตัวประกอบ ทำให้เรื่องสมบูรณ์

นิยายสามก๊ก (สามก๊กเอี้ยนหัง) ได้รับยกย่องว่าเป็นวรรณคดีเอก
เรื่องหนึ่งของจีน แม้เรื่องจะยาวมีตัวละครมากที่สุดถึงพันกว่าตัว แต่ผู้
แต่งวางโครงเรื่องดี ชับซ้อนแต่ไม่ยุ่งเหยิงมีปมเงื่อน สนุกชวนติดตาม
บรรยายเรื่องศึกสงครามได้ดีเยี่ยม เหมือนจริง ตื่นเต้นเร้าใจ ตัวละครมี
บุคลิกโดดเด่นประทับใจผู้อ่าน เช่น ความเจ้าเล่ห์ของโจโฉ ความซื่อของ
โลซก แต่จะออกเป็นตัวละครมิติเดียว (Flat Character) ขาดพัฒนาการ
บางตัวก็สลักเสลาเกินจริง เช่น ขงเบ้งเก่งมากจนดูเหมือนพอมด เล่าปี
สุภาพจริงใจจนดูเหมือนเสแสร้ง ที่เด่นเป็นเยี่ยมคือภาษาซึ่ง “ใช้อักษร (คำ)
ไม่ยากนัก แต่สำนวนภาษาไม่ขาดธรรมดาเกินไป” คือใช้คำกระชับมี
ลีลาของภาษาโบราณแต่เข้าใจง่าย กะทัดรัดสละสลวยเปี่ยมไปด้วยวรรณ
ศิลป์ ทำให้ผู้อ่านได้รับ “รสแห่งความเรียบง่ายและความสละสลวยลึกซึ้ง”
ไปพร้อมๆ กัน ทั้งยังมีบทร้อยกรองแทรกสลับอยู่ตลอดตั้งแต่ต้นจนจบ
เสริมเรื่องเสริมรสให้งดงามยิ่งขึ้น บางบทเป็นผลงานของกวีเอกหรือกวี
ชาวบ้านในอดีตซึ่งผู้แต่งนำมาใช้ประกอบในเรื่องได้อย่างแยบยล บาง

บทผู้ประพันธ์ (ล่อกวन्दง) หรือผู้ปรับปรุงแต่งขึ้นใช้ในเรื่องนี้โดยเฉพาะ แต่ทุกบทล้วนไพเราะอุดมด้วยรสกวีนิพนธ์ นอกจากนี้บางตอนยังนำบทประพันธ์ร้อยแก้วดีๆ ที่ตัวละครในเรื่องแต่งไว้ในชีวิตจริงของเขามาใส่ประกอบเรื่องไว้ได้อย่างเหมาะสม เช่น ฎีกายาตราทัพที่ขงเบ้งเขียนถวายพระเจ้าเล่าเสี้ยน เรื่องสามก๊กจึงเป็นแหล่งรวมร้อยแก้วและกวีนิพนธ์ชั้นเยี่ยมของจีนไว้มาก ทำให้มีความงามทางภาษาหลากหลายอ่านจับใจไม่รู้เบื่อเสน่ห์สำคัญอีกประการหนึ่งของวรรณคดีเอกเรื่องนี้คือความเป็นโศกนาฏกรรม เล่าปี่ ขงเบ้ง กวนอูซึ่งเป็นประมุข ชุนนางและมิตรแท้ในอุดมคติของคนจีน ต้องพบจุดจบอย่างน่าเห็นใจ ทำให้จ๊กก๊กซึ่งผู้แต่งชื่นชมเอาใจช่วยต้องล่มสลาย กลายเป็นโศกนาฏกรรมที่ตรึงใจผู้อ่าน ประกอบกับเนื้อเรื่องมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ การเมือง การปกครองและพิชัยสงครามซึ่งมีผู้ใช้เป็นคู่มือในการรบจริงอยู่ไม่น้อย ที่สำคัญ ได้ความเรงอารมณ์และเรงปัญญาเต็มเปี่ยม ดังนั้นแม้จะกังจ้องอ้างชื่อกิมเสียด่างเขียนชมว่า เรื่องสามก๊กนี้เป็นเรื่องดีจริง นักปราชญ์ได้อ่านก็ชอบใจ ใครมีปรีชาสามารถได้อ่านก็ชอบใจ ชาวบ้านอ่านก็ชอบใจทุกตะเจี๊ยงอ่านก็คงจะชอบใจ ทั้งยังยกย่องว่าเรื่องสามก๊กเป็นยอดของ “หนังสือสิบเรื่องที่ไม่ใช่ปราชญ์ต้องอ่าน” ในวงวรรณคดีจีนเรื่องสามก๊กได้รับยกย่องว่าเป็นหนึ่งใน “สี่นิยายพิเศษเป็นอัครรย์ของราชวงศ์หมิง” ความดีเด่นนอกประการเหล่านี้ฉบับแปลภาษาไทยของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ก็สามารถทำได้ในระดับเดียวกัน จนเรื่องสามก๊กภาษาไทยสำนวนนี้ได้รับยกย่องจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็นยอดของความเรียงนิทาน

เรื่องสามก๊กฉบับภาษาไทยมีคำบอกเล่าสืบกันมาว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดฯ ให้เจ้าพระยาพระคลัง (หน) อำนวยการแปลด้วย “ทรงเอาเป็นพระราชธุระชวน ขวายนสร้างหนังสือต่างๆ ขึ้นเพื่อประโยชน์สำหรับพระนคร” ในบทละครเรื่องควีของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมีกลอนตอนหนึ่งว่า “ทั้งพิชัยสงคราม

สามก๊ก ได้เรียนไว้ในเอกสารพัด” ทำให้เชื่อกันว่าการใช้เป็นตำราพิชัยสงครามกับจุดประสงค์สำคัญประการหนึ่งของการแปลเรื่องสามก๊ก ดังปรากฏในคำนำหนังสือสามก๊กฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ. 2487 (ซึ่งเข้าใจว่าพระยาอนุมานราชธนเป็นผู้เขียน) ว่า “เคยฟังเล่ากันมาว่า ท่านผู้ใหญ่แต่ก่อนนิยมอ่านสามก๊ก ยิ่งท่านผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับรบทัพจับศึกด้วยแล้ว ว่ากันว่าถือเป็นหนังสือสำคัญเรื่องหนึ่งที่ต้องอ่านและรู้ไว้ เพราะนับถือกันว่าเป็นเรื่องให้ความรู้และแง่คิดในกลยุทธ์และยุทธวิธีต่างๆ” วินิตา ดิถียนต์ (2536) ก็พบว่า “สามก๊กฉบับภาษาไทย มุ่งประเด็นไปที่การรบและการปกครองประเทศมากกว่าอย่างอื่น ในฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มุ่งให้รายละเอียดด้านตำราพิชัยสงคราม” แต่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (2536) ว่าไทยเราไม่ค่อยได้รับด้วยเล่ห์เหลี่ยมอย่างในเรื่องสามก๊ก สมบัติ จันทรวงศ์ (2538) ก็ศึกษาพบว่าเนื้อหาคำว่าที่เป็นพิชัยสงครามถูกตัดออกไปมาก ทั้งตั้งข้อสังเกตว่าการแปลเรื่องสามก๊ก รวมทั้งไฉฮั่นและราชาธิราช “มีเหตุผลทางการเมืองคือเป็นความพยายามที่จะกล่อมเกลாதทางการเมืองแฝงอยู่ด้วย” ทรรศนะเหล่านี้เป็นเรื่องที่นักศึกษาวินิจฉัยกันต่อไป แต่พอจะสรุปในขั้นต้นนี้ได้จากการแปลสามก๊กมีจุดมุ่งหมายสร้างหนังสือดี บำรุงสติปัญญาผู้คนในบ้านเมืองเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญประการหนึ่งแน่นอน

สามก๊กเป็นวรรณคดีใหญ่เรื่องยาว ฉะนั้นต้องมีคณะกรรมการแปลหลายคน เช่นเดียวกับเรื่องเลียดก๊กซึ่งมี 12 คน กรรมการย่อมแบ่งแผนกแบ่งหน้าที่กันและแบ่งเรื่องกันแปล สมเด็จพระยาอดิศัยราชานุภาพทรงพบว่า “หนังสือสามก๊กจำนวนที่แต่งคำแปลเป็นสองสำนวนจำนวนหนึ่งตั้งแต่ต้นไปจนในสมุดพิมพ์เล่มที่สามตามฉบับเดิมหรือที่เปลี่ยนเป็นตอนที่ 55 ในฉบับใหม่นี้ แต่นั้นไปจนหมดเรื่องเป็นอีกจำนวนหนึ่งต่างหาก” ทรงสันนิษฐานว่าเป็นเพราะเจ้าพระยาพระคลังถึงแก่อสัญกรรมเสียก่อน ผู้อื่นอำนวยความสะดวกต่อสำนวนจึงผิดกันไป

หากไม่ได้เป็นอย่างที่ทรงสันนิษฐานคงเป็นเพราะแบ่งตอนกันแปล คนเรียบเรียงภาษาไทยและเกลาสำนวนก็เป็นคนละชุดกัน หนึ่งชื่อตัวละคร และชื่อสถานที่หลายชื่อในต่างตอนกันผิดเพี้ยนกันเป็นคนละชื่อ เช่นตัวละคร ซึ่งชื่อตามเสียงจีนกลางว่าหมั่นฉ่งในสามก๊กภาษาไทยตอน 12 เรียกหมั่นทอง แต่ในตอนที่ 58 เป็นบวนทอง เจ้าจื๊วขุนนางจ๊กก๊กผู้ค้านขงเบ้งในตอนที่ 70 ก็เป็นคนเดียวกันกับเจียวจื๊วผู้แนะนำให้พระเจ้าเล่าเสี้ยนยอมแพ้ยูก๊ก แสดงว่าจีนแปลเป็นคนละคนกัน แต่เป็นจีนสกเกี้ยนทั้งหมด เพราะใช้ชื่อจีนตามเสียงภาษาจีนสกเกี้ยนซึ่งสำเนียงแต่ละถิ่นแตกต่างกัน คำเดียวกัน ต่างถิ่นก็อ่านสำเนียงต่างกัน ความลักลั่นและความคลาดเคลื่อนเหล่านี้ไม่ถึงกับทำให้เนื้อหาสำคัญและสาระของเรื่องเสียไป แต่แสดงให้เห็นว่าการแปลเรื่องสามก๊กเป็นงานใหญ่ ใช้คนมาก ยากที่จะทำให้เรียบร้อยสมบูรณ์โดยไม่มีที่ติเลยได้

ด้วยเป็นงานใหญ่และมีข้อจำกัดหลายประการ วิธีการแปลจึงต้องใช้วิธีการอย่างที่เหมาะสม กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ในตำนานหนังสือสามก๊กว่า “ลักษณะการแปลหนังสือจีนเป็นภาษาไทยแต่โบราณ (หรือแม้จนชั้นหลังมา) อยู่บ้างจะลำบาก ด้วยผู้รู้หนังสือจีนไม่มีใครชำนาญภาษาไทย ผู้ชำนาญภาษาไทยก็ไม่มีใครรู้หนังสือจีน การแปลจึงต้องมีพนักงานเป็นสองฝ่ายช่วยกันทำ ฝ่ายผู้ชำนาญหนังสือจีนแปลความออกให้เสมือนจดลง แล้วผู้ชำนาญภาษาไทยเอาความนั้นมาเรียบเรียงแต่งเป็นภาษาไทย ให้ถ้อยคำและสำนวนความเรียงร้อยอีกชั้นหนึ่ง แต่สำนวนแปลคงจะไม่สู้ตรงกับสำนวนที่แต่งไว้ในภาษาจีนแต่เดิม เพราะผู้แปลมิได้รู้สันตติทั้งภาษาจีนภาษาไทยรวมอยู่ในคนเดียว เหมือนเช่นแปลหนังสือฝรั่งกันทุกวันนี้” แต่ไม่น่าจะถือเป็นข้อบกพร่อง ดังที่มालินิลิตกวมนิข (2536) กล่าวว่า “เมื่อได้ศึกษาเปรียบเทียบสามก๊กกับต้นฉบับภาษาจีน ก็ได้ผลคำตอบว่าบทบาทที่สำคัญของสามก๊กไม่ได้อยู่ที่ป็นวรรณกรรมแปลจากเรื่องจีน เพราะเป็นการแปลที่ไม่ได้ถ่ายทอดออกมา

อย่างครบถ้วนตามต้นฉบับ ลักษณะความเป็นจีนจึงไม่ใช่สิ่งที่เด่นอีกต่อไปในฉบับภาษาไทย แต่สิ่งที่ถูกคัดแปลงและเปลี่ยนแปลงไปต่างหากที่ทำให้สามก๊กมีเอกลักษณ์ใหม่ของตนเอง”

ในการแปลและปรับปรุงให้เหมาะกับคนไทย เจ้าพระยาพระคลังเปลี่ยนรูปแบบการประพันธ์และการดำเนินเรื่องใหม่ ในเนื้อเรื่องมีการเติม ตัด เปลี่ยนแปลงหรือปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมไทย รูปแบบการประพันธ์ฉบับภาษาจีนเป็นนิยายร้อยแก้วสลับร้อยกรอง ดำเนินเรื่องแบบจบตอนอย่างช่อนเจี้ยนแล้วคลี่คลายในตอนต่อไป มีลักษณะการเล่าย้อนเรื่องบางตอนไม่บอกรายละเอียดชัด แนะนำให้ผู้อ่านตีความเอาเอง ฉบับภาษาไทยเปลี่ยนรูปแบบเป็นร้อยแก้วล้วน ร้อยกรองบทไหนตัดออกไม่ได้ก็ถอดความเป็นร้อยแก้ว เช่นโคลงที่โง่คิดแต่งตามคำสั่งโง่ฝืนในตอนที่ 62 การดำเนินเรื่องยึดหลักความกระชับชัดเจน ไม่มีการเล่าย้อนหรือช่อนเจี้ยนหรือเล่าอย่างแนะนำให้ตีความเอง เหตุนี้จึงต้องมีการเติม ตัด เรื่องที่เติมได้แก่เรื่องที่คนจีนรู้จักกันดีแต่คนไทยไม่รู้ เช่น ตอนขึ้นต้นเรื่องฉบับภาษาจีนพูดถึงประวัติศาสตร์ก่อนยุคสามก๊กสั้นๆ แต่ฉบับภาษาไทยใส่รายละเอียดชัดเจนให้อ่านเข้าใจง่าย หรือตอนขงเบ้งใช้อุบายชิงเมืองลำกู่ไต้ก่อนจิวอี้ ฉบับภาษาจีนมีความว่าจิวอี้ใช้อุบายล่อให้โจหยินออกมารบนอกเมือง แต่พอโจหยินแตกพ่ายไป จิวอี้จะเข้าไปยึดเมืองกลับพบว่าจู่งยี่ยึดเมืองไว้แล้ว ผู้อ่านจะเข้าใจได้เองว่าทั้งหมดเป็นไปตามแผนของขงเบ้ง ฉบับภาษาไทยเล่าเรื่องเดิมให้ชัดเจนอยู่ในย่อหน้าแรกของตอนที่ 44 ข้อความตอนนี้อยู่ในฉบับภาษาจีน เรื่องที่เดิมบางตอนก็เอามาจาก “พิงโผย” ของเม่าเจงกั๋ง เช่นย่อหน้ารองสุดท้ายตอนที่ 24 ที่ว่า “แต่เนื้อความทั้งนี้เป็นคำกลางว่า เมื่อกวณอุไปนั้น...จะให้เห็นว่าน้ำใจโจโฉรักกวณอุอยู่เป็นอันมาก ถึงทำผิดสิ่งใดก็มีไฉ่เอาโทษ” การเติมหรือขยายความทั้งหมดก็เพื่อให้เรื่องกระชับชัดเจนเข้าใจง่าย ส่วนเรื่องที่ตัดได้แก่ร้อยกรองที่แทรกอยู่ 200 กว่าบท แปลไว้เพียง 11 บทที่มีผลต่อ

เนื้อเรื่อง ถ้าตัดแล้วทำให้เรื่องเสียไป แต่ก็แปลแบบเก็บความเรียบร้อย เป็นร้อยแก้ว โวหารภาพพจน์แบบอ้างอิง (Allusion) ซึ่งมีอยู่มาก เรื่องใดไม่จำเป็นตัดออก ถ้าตัดไม่ได้จะอธิบายเรื่องที่อ้างถึงนั้นให้กระจ่างให้คนไทยอ่านเข้าใจ และเนื้อเรื่องตอนใดที่เป็นรายละเอียดหยาบหยาบ ทำให้เรื่องเยิ่นเย้อหรือเข้าใจยากจะถูกตัดออกหมด เช่นตอนนายทหารกัณฑ์ตั้งไปเจรจากับจิวอี้ให้สู้โจโฉ ฉบับภาษาไทยไม่มีเนื้อความตอนจุกัดกัน ลิห้อมและก่าเหลียงเข้าไปเจรจากับไม่ทราบว่าจะถูกผู้เรียบเรียงตัดออก หรือต้นฉบับภาษาจีนที่ใช้พิมพ์ตก หรือฉบับภาษาไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันคัดลอกมาตก หรือตอนบรรยายลักษณะเดียวหุยซึ่งแปลได้ตรงดีมากก็มีรายละเอียดที่ถูกตัดไปนิดหน่อยดังนี้ “ฝ่ายเล่าปี่กลับหน้ามาดู เห็นผู้นั้นสูงประมาณห้าศอก ศีรษะเหมือนเสือ (ดาว) จักขุกลมใหญ่ คางพองโต (คางเหมือนนกนางแอ่น หนวดเคราคล้ายเสือโคร่ง) เสียงดังฟ้าร้อง กิริยาดังม้าควบ เห็นคิดประหลาดจึงถามว่าท่านนี้ชื่อใด ผู้นั้นตอบว่าเราชื่อเดียวหุยเอ็กเต็ก” ข้อความที่ถูกตัดไปคือหนวดเคราคล้ายเสือโคร่ง ศีรษะเหมือนเสือดาว จึงเหลือเหมือนเสือ ส่วนคางเหมือนนกนางแอ่น ตัดอุปมาออกเป็นพรรณนาตรงแต่ได้ภาพชัดเจน กิริยาดังม้าควบนั่นแปลได้ตรงภาษาจีนอย่างวิเศษสุด ส่วนที่บอกว่าชื่อเดียวหุยเอ็กเต็กนั้น เดียวเป็นแซ่ หุยเป็นชื่อตัว เอ็กเต็กเป็นชื่อรอง (ดูในคำ “กวนอู” เพิ่มเติม) ปกติตัวละครในสามก๊กมีทั้งชื่อตัว ชื่อรองตามธรรมเนียมจีน เช่น เล่าปี่ชื่อรองเหยียนเต็ก ในฉบับภาษาไทยใช้ชื่อตัวเกือบทั้งหมดเว้นบางตัวเช่น ขงเบ้ง จูล่ง เรียกตามชื่อรอง การใช้ชื่อเพียงชื่อเดียวก็เพื่อไม่ให้คนไทยสับสน เพราะคนไทยไม่มีธรรมเนียมการใช้ชื่อรอง อะไรที่คนไทยไม่คุ้นก็ปรับเปลี่ยนให้เป็นสิ่งที่คนไทยรู้จัก เข้าใจ เช่น เปลี่ยนสวนท้อที่เล่าปี่ กวนอู เดียวหุย สาบานกันเป็น “สวนดอกไม้แล้วเป็นที่สูงคด ดอกยี่โถบานอยู่เป็นอันมาก” สิ่งที่ตัด เติม และเปลี่ยนแปลงทั้งหมดก็เพื่อความเหมาะสมกับสังคมไทย และผู้อ่านเข้าใจง่ายทั้งไม่ทำให้เนื้อหาและสาระสำคัญเสียไป หากการ

แปลสามก๊กมิได้ผ่านการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงที่จำเป็นและเหมาะสมดัง
กล่าวแล้ว เรื่องนี้อาจไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร การแปลสามก๊กให้
เหมาะสมกับคนไทยอย่างแนบเนียนกลมกลืน เป็นความสำเร็จที่น่ายกย่อง
เรื่องนี้จึงได้รับความนิยมสูงยิ่งตลอดมา

แม้กระนั้นก็มีผู้ตำหนิการแปลที่ไม่ตรงตามฉบับภาษาจีนอยู่บ้าง เช่น
สังข์ พิศโนทัย (2513) กล่าวว่า “การแปลหนังสือสามก๊กเป็นภาษาไทย
ครั้งนั้น ควรกล่าวได้ว่ามุ่งแปลเอาความเป็นข้อใหญ่มิได้รักษาสำนวนจีน
หรือวัฒนธรรมจีนไว้อย่างในต้นฉบับ แต่กลับพยายามเปลี่ยนสำนวน
และวัฒนธรรมเหล่านั้นให้เป็นไทยหรือใกล้เคียงกับไทย ทั้งมีการแต่ง
เติมเสริมต่อและตัดทอนถ้อยคำต่างๆ เสียมากต่อมาก” และสังข์มีความ
เห็นสรุปว่า “ความบกพร่องในการแปลสามก๊กสมัยพระเจ้าพระยาพระคลัง
(หน) มีอยู่มากจนทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกว่ หนังสือเล่มนี้ควรจะได้มีการ
สังคายนาคำแปลกันเสียใหม่ หรือถ้าแปลใหม่ตลอดเล่มได้ก็ยิ่งดี”
ทรรศนะดังกล่าวเป็นการใช้เกณฑ์การแปลหนังสือยุคปัจจุบันไปจับผิด
คนในอดีต ซึ่งแปลด้วยจุดประสงค์และเงื่อนไขต่างกัน

คุณค่าของเรื่องสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) มิได้อยู่ที่
แปลถูกต้องครบถ้วนตามฉบับภาษาจีนหรือไม่ หากอยู่ที่เรียบเรียงออกมา
เป็นวรรณกรรมไทยที่งดงาม เรื่องอ่านเข้าใจง่ายได้รับความสนุกสนานและ
สติปัญญา บุคลิกตัวละครแม้จะค่อนข้างเป็นตัวละครมิติเดียว แต่ก็
มีบุคลิกชัดเจนประทับใจผู้อ่าน และจุดเด่นที่สุดอยู่ที่สำนวนแปลซึ่ง
ยาขอบว่าเป็น “สำนวนที่จะยั่งยืนเหมือนเมฆ” เปลื้อง ณ นคร (2541)
กล่าวว่า “สำนวนสามก๊กนี้นับเป็นภาษาร้อยแก้วที่ดีอย่างยิ่ง เป็นสำนวน
เรียบๆ ใช้ถ้อยคำสามัญ เข้าใจได้ชัด การจัดประโยคเข้าประโยคก็ไม่
ยืดเยื้อซับซ้อน ทั้งโวหารและภาพพจน์ก็ชวนฟังทั้งสิ้น” ตัวอย่างเช่น
“อ้วนเสี้ยวจึงตอบว่าธรรมดาจะทำการสิ่งใด การนั้นมิสำเร็จก็หาสิ้นวิตก
ไม่ เกนหวนกับขันทีสิบคนเป็นพวกเดียวกัน เกนหวนคิดการครั้งนี้ใหญ่

หลวงนัก หากท่านรู้ตัวจึงรอดชีวิตอยู่ ซึ่งฆ่าเกินหวนเสียนั้น เหมือนหนึ่งฟันตันหญ้าจะให้ตาย ขันที่สิบคนเหมือนหนึ่งตันหญ้า ตายแต่ต้นนั้นเห็นไม่สิ้นเชิง รากก็จะงอกแทนขึ้นมา ภายหน้าไปเห็นอันตรายจะมีแก่ท่านเป็นมั่นคง” ประโยคขึ้นต้นเรื่องที่ว่า “เดิมแผ่นดินจีนทั้งปวงนั้นเป็นสุขมาช้านานแล้วก็เป็นศึก ครั้นศึกสงบแล้วก็เป็นสุข” นั้นแปลได้ทั้งอรรถและรสความงามของประโยคสุภาพอย่างครบถ้วนเหมือนด้นฉบับภาษาจีน แต่เป็นการแปลเอา “อรรถ” และ “รส” ไม่ได้แปลให้ตรงตามคำในภาษาจีน คุณค่าด้านอื่นก็อยู่ในระดับสูงเช่นเดียวกับฉบับภาษาจีน นับเป็นการแปลวรรณคดีจากภาษาหนึ่งให้เป็นวรรณคดีในอีกภาษาหนึ่งได้อย่างวิเศษสุด และเป็นหนังสือที่คนทั่วไปอ่านก็ชอบใจ ประชาชนหรือผู้อ่านก็ชื่นชมเหมือนฉบับภาษาจีน ดังจะเห็นได้ว่าเรื่องสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้รับความนิยมจากชนทุกชั้นตลอดมา สมเด็จพระนเรศวรทรงสรรเสริญพิณพิตรทรงยกย่องว่า “แต่งดีทั้งตัวเรื่องและสำนวนที่แปลเป็นภาษาไทย ถึงได้ใช้เป็นตำราเรียนอีกเล่มหนึ่ง” และวรรณคดีสโมสรยกย่องว่าเป็นยอดของความเรียงนิทาน

ด้วยความดีเด่นของเรื่องสามก๊ก จึงมีอิทธิพลต่อวงวรรณกรรมไทยมาก ที่เด่นชัดที่สุดคือมีการแปลนิยายอิงพงสาวดารตามมาอีกนับร้อยเรื่อง ส่วนมากเลียนแบบสำนวนสามก๊กจนกลายเป็นแบบฉบับที่เรียกว่า “สำนวนนิยายอิงพงสาวดารจีน” มีผู้สนใจศึกษาและเขียนเรื่องเกี่ยวกับสามก๊กอีกมาก เช่น สามก๊กฉบับวชิรพงษ์ของยาขอบ สามก๊กฉบับนายทุนของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช พิชัยสงครามสามก๊กของสังข์ พัธโนทัย แม้เรื่องสามก๊กเขียนหลังก็มีผู้แปลใหม่อีกสองสำนวนคือสำนวนของวรรณไว พัธโนทัย และสำนวนของวิวัฒน์ ประชาเรืองวิทย์ แม้จะเป็นการแปลตามหลักการแปลนิยายสมัยปัจจุบัน แต่ทั้งสองสำนวนล้วนผิดพลาดคลาดเคลื่อนมาก คุณภาพเชิงวรรณคดีไม่อาจเทียบกับฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ได้ นอกจากนี้ในวรรณคดีไทยบางเรื่องก็ได้รับ

อิทธิพลจากเรื่องสามก๊ก เช่น พระอภัยมณีตอนอุสมเรนถูกนางวาลีเผาทัพ คล้ายกับตอนโจโฉแตกทัพเรือมาก จึงกล่าวได้ว่าสามก๊กเป็นวรรณคดี เอกเรื่องหนึ่งของไทย

เรื่องสามก๊กที่พิมพ์แพร่หลายในปัจจุบันเป็นฉบับที่ราชบัณฑิตยสถานมีสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพและพระเจนจินอักษรเป็นบุคคลสำคัญปรับปรุงแก้ไข เช่น แบ่งตอนใหม่เป็น 87 ตอน (ฉบับเดิมคงแบ่งตอนตามเล่มสมุดไทยเป็น 95 ตอน) ใช้พุทธศักราชบอกปีที่เกิดเหตุการณ์สำคัญแทนศักราชประจำรัชกาลของจีนในฉบับเดิม ตัวละครเอกเดี่ยวหลงเปลี่ยนชื่อเป็นจูถ่ง การปรับปรุงนี้โดยรวมแล้วน่าจะทำได้ดีกว่าเดิม แต่สุกิจ นิมมานเหมินทร์ กล่าวว่า “โดยปกติข้าพเจ้าเป็นคนชอบอ่านหนังสือสามก๊ก ไม่ว่าจะเป็นฉบับเดิมของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) หรือฉบับที่ราชบัณฑิตยสถานตรวจแก้ดัดแปลงแต่งเดิม...แต่บางครั้งก็อดคิดไม่ได้ว่าตามความรู้สึกของข้าพเจ้านั้น ฉบับพิมพ์ครั้งก่อนๆ อ่านรื่นหูดีกว่าฉบับที่ราชบัณฑิตยสถานดัดไปแก้ไข” นอกจากนี้สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพยังทรงพระนิพนธ์ “ตำนานหนังสือสามก๊ก” ขึ้นเพื่อเป็นอุปกรณ์การศึกษาเรื่องสามก๊กด้วย นับเป็นคุณูปการอันยิ่งใหญ่ดังที่ข้าขอบ (2529) กล่าวสรรเสริญไว้ว่า “เป็นเสมือนแว่นวิเศษสำหรับนักหนังสือที่จักพึงถือกำกับกาย เอาไปใช้สอดส่องตรวจดูลวดลายอันประณีตงามละเอียดภายในเรื่องราวของสามก๊ก” หลังจากนั้นจึงงานเขียนศึกษาเรื่องสามก๊กตามมาอีกมาก เช่น ปทานุกรมภูมิศาสตร์สามก๊ก ปทานุกรมบุคคลในสามก๊กของ สังข์ พัธโนทัย บุคคลภายในสามก๊กของนายตำรวจ เมืองใต้ ความหมายทางการเมืองของสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ของสมบัติ จันทรวงศ์ จึงเห็นได้ว่าสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นวรรณคดีมรดกที่ทรงคุณค่าน่าศึกษาอยู่ตลอดกาล

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว. 2536. “สามก๊กในทัศนะของข้าพเจ้า” ใน สามก๊กวรรณทัศน์. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, หน้า 9-22.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. 2538. ตำนานหนังสือสามก๊ก. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า.

ลือกวนตง (แต่ง เหมางกิงปรับปรุงแก้ไข). 2544. สามก๊ก. แปลโดย เจ้าพระยาพระคลัง (หน). กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาการ.

โชติ แพร่พันธุ์ (ยาขอบ). 2529. สามก๊กฉบับวณิก. กรุงเทพมหานคร: ผดุงศึกษา.

เปลื้อง ณ นคร. 2541. ประวัติวรรณคดีไทย. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

มาลินี ศิลกวิธ. 2536. “สามก๊ก จุดเริ่มสำคัญของการรับวรรณกรรมจีนสู่วรรณกรรมไทย” ใน สามก๊กวรรณทัศน์. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, หน้า 180 - 195.

วินิตา ดิถียนต์. 2536. “มองสามก๊กจากต้นฉบับภาษาอังกฤษ” ใน สามก๊กวรรณทัศน์. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, หน้า 93-106.

สมบัติ จันทรวงศ์. 2538. ความหมายทางการเมืองของสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน). กรุงเทพมหานคร: มติชน.

สังข์ พันธ์โนทัย. 2513. พิชัยสงครามสามก๊ก. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การพิมพ์.

สุกิจ นิมมานเหมินท์. 2536. “เก็บเศษคนโบราณ เชี่ยวชาญลอกกากคำรา” ใน สามก๊กวรรณทัศน์. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า, หน้า 23-25.

ภาษาจีน

趙齊平。1986。“三國志演義”載《中國文學百科全書》。
北京：中國大百科全書出版社，682-685 頁。

羅貫中。1986。三國演義。毛宗崗批註。呼和浩特：內蒙古人民出版社。

沈新林。2000。三國演義導讀。南京：江蘇古籍出版社。